

KULTÚRA

ZNEVÝHODNENÝCH SKUPÍN

Historické súvislosti vzniku SNP
v rámci II. svetovej vojny,
súčasný fašizmus na Slovensku

Úvodom

Predkladaný zborník vydal Slovenský zväz protifašistických bojovníkov vďaka príspevku Ministerstva kultúry SR v rámci programu Kultúra znevýhodnených skupín. Ide o zverejnenie špecializovaných odborných výsledkov a názorovo-spoločenských aktivít, ktoré sú profilové a primárne Slovenskému zväzu protifašistických bojovníkov. Zväz združuje žijúcich priamych účastníkov odboja a pozostalých, ako aj tých občanov, ktorí v zmysle svojich stanov SZPB považujú boj proti fašizmu, rasizmu, xenofóbii, intolerancii a extrémizmu za svoje principiálne, resp. hlavné kultúrno-spoločenské poslanie.

V prípade zborníka ide o zverejnenie viacerých akčných, kompetentných a významných názorov a riešení. Vydanie zborníka súbežne predpokladalo usporiadanie seminárov so vstupnou prednáškou k nosnej téme neofašizmu a neonacizmu od roku 1945 až po súčasnosť, a na Slovensku od neoludáctva k neonacizmu. V podmienkach vyhláseného núdzového stavu v SR v spojitosti s pandemiou koronavírusu Covid-19 bolo a je možné uplatniť iba variantné digitálne a elektronické distribučné a reprodukčné technológie zverejnenia a šírenia výsledkov aj tohto nášho významného projektu. Obsahuje zainteresovaný hlavný text k téme formulovaný z pozície **p. Jozefa Ťažkého**, ktorý je spracovaný na pomery činnosti a aktivít Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. Dopĺňajú ho prednáškový text **Mgr. Xenie Daniely Poslon** z Ústavu výskumu sociálnej komunikácie SAV k téme Sociálno psychologické aspekty prejavov extrémizmu a predsudkov v znevýhodnených skupinách.

V zborníku pertraktujú svoje názory, odborné stanoviská a postoje k téme Vplyv kultúry, umenia a médií na kultúru života znevýhodnených skupín a ich správania sa, a tiež možné východiská v podmienkach činnosti SZPB formulujú **p. Prof., PhD. Jozef Leikert, CSc. a PhD. Ladislav Skrak**. Ide o významných predstaviteľov slovenského umeleckého a kultúrneho života Slovenska, ktorí sa angažujú v činnosti Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov ako predstavitelia Klubu umelcov spisovateľov a historikov pri ÚR Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov.

Zámerom a cieľom projektu je posilniť vedomie a argumentačné schopnosti funkcionárov a členov SZPB vo vzťahu k verejnosti a do vnútra členskej základne v súčasných podmienkach názorových a medzigeneračných rozporov. Predpokladáme, že napomôže aktivizovať a zvýšiť pôsobenie a význam a rozvinúť poslanie SZPB voči prejavom fašizmu, nacizmu, neofašizmu, neonacizmu, xenofóbie a rasizmu. Zabrániť zároveň šírenie fašistických a neonacistických prejavov v súčasnosti a oslabiť ich vplyv na mladú generáciu, a to najmä v skupinách obyvateľstva v zložitej, ťažkej ekonomickej situácii a vo vylučovaných komunitách napríklad z rasových či ekonomických dôvodov.

Účelom je zvýšiť názorovo-politické, kultúrne a historické povedomie obyvateľstva, najmä študentov a mladých ľudí v kluboch mladých SZPB, napomôcť a vytvárať harmonické medzigeneračné vzťahy medzi mladými a staršou vekovo poznačenou a zdravotne postihnutou generáciou.

Fašizmus začína tam, kde končí demokracia

Prof. Jozef Leikert

Na obale mojej knihy "A deň sa vrátil", ktorá hovorí o fašistických zverstvách – keď 17. novembra 1939 nemeckí vojaci prepadli vysokoškolské internáty, zatvorili české vysoké školy, 1 222 študentov odvliekli do koncentračného tábora a 9 študentov na výstrahu popravili – je napísané: „Táto kniha rozpráva o tom, čo sa skutočne stalo a čo otriaslo jednou generáciou. Pripomína, že všetko tu už bolo a všetko sa môže jedného dňa vrátiť. Aj násilie, krutosť a bolesť. A nikto sa nás nemusí na nič pýtať...“

Je to skutočne tak, nikto sa nás nemusí na nič pýtať. História sa často opakuje, samozrejme, v inej podobne a v iných reáliách. Nielen v minulosti bolo, ale aj dnes je príliš veľa zla, zloby a nenávisť. A nielen vo svete, ale aj u nás doma na Slovensku. Naši ľudia zažili vojny, ale ani v mierových časoch nie sme k sebe vždy dobrí. Dôkazom toho je posledných tridsať rokov od udalostí Novembra 1989, po ktorých sme si mysleli, že všetko bude krásne, dobré a milé. Najmä, že budeme jeden k druhému vnímavejší, ústretovejší, lepšie.

V známej piesni Modlitba pro Martu Marta Kubišová spieva: „Ať mír dál zůstává s touto krajinou. / Zloba, závist, zášť, strach a svár, / ty ať pomínou, ať už pomínou. / Teď když tvá ztracená vláda věcí tvých / zpět se k tobě navrátí, lide, navrátí.“ Nie každý vie, že autori piesne sa inšpirovali slovami Jána Amosa Komenského, ktorý právom dostal pomenovanie Učiteľ národov. Sám mal mimoriadne ťažký život, videl priveľa násilia a zloby, utekal pred vojnami, morom, zlými ľuďmi. Nečudo, že vo viere k Bohu napísal, že „po prežití víchřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých zpět se k tobě navrátí, ó lide český!“ Tento citát sa v Českej republike často používa a nájdeme ho na rôznych nápisoch či pamätných tabuliach po celej krajine. Preto sa dostal aj do piesne, ktorá sa stala symbolom v procese spoločenských zmien. Pieseň Modlitba pro Martu bola po okupácii Československa 21. augusta 1968 vyjadrením odporu našich národov proti vpádu vojsk Varšavskej zmluvy do našej krajiny. Veľmi rýchlo sa stala nepísanou hymnou v Čechách i na Slovensku.

Podobné piesne vznikali vždy, keď sa národ bránil, bojoval proti násiliu, okupácii, či inej nepravosti. Dodávali silu, odvahu, nebojnosť. Koľko len takýchto piesní pomáhalo bojujúcim na bojiskách najrôznejších vojen. Aj našim, ktorí bojovali počas druhej svetovej vojny. Nejednen zomieral s piesňou na perách ďaleko od svojich blízkych.

Nie sú to sentimentálne spomienky, ale realita, ktorá sa stala len pred niekoľkými rokmi. Veď, čo je to sedemdesiatpäť rokov, ktoré uplynuli od skončenia najstrašnejšej svetovej vojny. Kvapka v mori proti dlhému ľudskému pokoleniu...

Napriek zverstvám v najrôznejších podobách, čo priniesla druhá svetová vojna, ozývajú sa hlasy ospevujúce, či dokonca adorujúce predstaviteľov fašistického Nemecka. Aj u nás je pre niektorých vzor ten či onen pohlavár. Dokonca sa nešťia

zdvihnúť ruku na pozdrav, ktorý aj po rokoch naháňa strach a hrôzu. Pritom sú to často takí, ktorí ani nemajú tušenie, čo fašizmus znamená.

Vyššie štyridsať rokov sa ako historik a spisovateľ literatúry faktú zaoberám novodobými európskymi dejinami. Podrobne mám naštudované najmä fakty týkajúce sa jednej udalosti, ktorá sa neslávne zapísala do svetovej histórie. Jednej udalosti z mnohých, ktoré dokumentujú zverstvá fašistov. Najviac sa venujem tzv. Sonderaktion 17. November 1939 – tak Nemci nazvali akciu, ktorá sa rozbehla 17. novembra zavčas ráno, keď po zuby ozbrojení vojaci vtrhli na vysokoškolské internáty v Prahe a Brne.

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, že spia na internáte a niekto zrazu začne mlátiť na dvere, vyženie ich z postelí a tak, ako sú oblečení, musia utekať dolu schodmi, nastúpiť do nákladných áut či autobusov mestskej hromadnej dopravy pristavených pred internátmi, ktoré ich odvezú nevedno kam?

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, že potom ich naženú do vlaku, ktorý ide do neznáma, a esesáci ich celou cestou trýznia, nedajú im nič jesť, piť a zakážu ísť na záchod?

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, že pri vystupovaní z vlaku ich začnú mlátiť a odvedú do koncentráku?

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, čo za utrpenie museli študenti prežiť, koľko týrania, poníženia a neľudskosti zniesť?

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, že by sa nemali nikdy z koncentráku vrátiť?

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť, čo prežívali matky a ďalšia blízka rodina, keď sa dozvedeli, že ich synovia sú v táboroch smrti?

Ak sú náhodou starší a majú deti, vedia sa isto vžiť do situácie, že by sa to, čo sa udialo študentom, stalo ich deťom?

Študentskými udalosťami a ich tragédiou sa zaoberám desiatky rokov a napísal som sedem kníh (Ráno prišla noc, A deň sa vrátil, Čierny piatok sedemnásteho novembra, Sny v okovách, Ďaleko a predsa blízko, Ukradnutá mladosť, Rozčesnutý čas Marka Frauwirtha) o tom, čo som zistil v archívoch, ale najmä o tom, čo mi rozprávalo posledných dvesto bývalých väzňov-študentov z koncentračného tábora Sachsenhausen. Nechcem nikoho poučovať, ani strašiť, spomeniem iba jednu príhodu, ktorá sa stala študentom, ale aj ostatným väzňom 18. januára 1940.

Ranné sčítanie, ktorému sa hovorilo apel, začalo normálne. Vonku bolo neobyčajne surovo a teplota poklesla na mínus tridsať stupňov. Aj preto všetci väzni čakali, že zrátanie rýchlo skončí. Na tento deň nikto z prítomných nikdy nezabudne. Do táborového života sa onedlho zapíše veľkými bielymi písmenami. Prečo bielymi? Desiatky väzňov práve tento deň našli pred zrakmi ostatných bielu smrť. Zmrzli.

Na apelpiaci, čo bolo miesto, kde sa robilo pravidelné sčítanie, väzni stáli dobrú štvrt hodinu a sčítanie sa ešte nezačalo. Každému prebehlo hlavou, že ktosi pravdepodobne chýba a že sa na to prišlo skôr, ako začalo zratúvanie. Neboli tu však

esesáci, a to čosi signalizuje... Zima pomaly, ale iste, zalieza pod nechty, zarezáva sa do špiku kosti.

Sčítanie napriek tomu dopadlo dobre a väzni dostali rozkaz na odchod. Každý si zhlboka vydýchol, predsa len nebudú mrznúť. Spravili niekoľko krokov a vtom táborom zaznel nový rozkaz. Všetci späť, na svoje miesta! Odvtedy stoja, nevedia prečo. Vonku je ešte tma, v lúčoch reflektorov, ktoré osvetľujú celý apelploc, sa ligocú kryštáliky zmrznutého snehu. Ligocú sa aj oči, do ktorých sa od veľkej zimy tlačia slzy. Všetci sú zúfalí. Po dlhom státi telo v tridsaťstupňovom mraze prestáva poslúchať. Zbytočne krúčia prstami, plecami. Tenké nohavice a ešte tenšie kabáty sú proti mrazisku ako papier.

Začali padať prví mŕtvi. Lágrom sa ozýva lajchentréger. Nosiči mŕtvov nestačia odnášať, padajú ďalší a ďalší. Už ich nikto neodnáša. Ležia tak, ako sa zrútili. Ak ešte chvíľu dýchajú, dlho to netrvá. Vytreštené oči tupo hľadia do bieleho snehu.

Nad táborom ešte svietia hviezdy. Dnes sú mimoriadne jasné. A desaťtisíc väžňov zápasí o holý život. Nepomáha trenie nosa, uší, ramien. Ani skackanie. Každú chvíľu počuť zadunenie – to sa na stuhnutý sneh zvalili ďalší.

Rovnako zima je aj tým esesákom, ktorí prišli na kontrolu, hoci teplé šaty ich dostatočne chránia pred najväčším mrazom. Zohrievajú sa kopancami a údermi. Kričia na väžňov, aby stáli v pozore a nehýbali sa.

„Hodiny nad bránou ukazovali, že stojíme už dve hodiny, a utrpenie sa stále nekončí,“ povedal mi prof. PhDr. Jiří Hájek, DrSc. (bývalý perzekvovaný študent, neskôr spisovateľ, literárny kritik a vedec). „Navzájom sme sa posmeľovali, jeden druhému prikazovali, aby sme hýbali prstami. Vieme, že nesmieme prestať, lebo omrzliny sa ťažko hoja. Ak ti odpadne prst, nikto ti ho neprilepí... Naše jediné šťastie bolo, že sme boli mladí a zdraví, v porovnaní s ostatnými je to veľká devíza. Ubehla ďalšia hodina a my sme už pochopili, prečo stojíme. Aby nás bolo menej. Stláčame sa ešte viac dokopy, jeden druhému trieme chrbát. Sila kolektívu je veľká vec. Tá nám nedovoľovala, aby sme sa poddali. Telo už nevládalo, ale vnútro sa nevzdávalo. Nakoniec sme vydržali, aj keď státie v neľudských podmienkach nejednému z nás podlomilo zdravie. Jednotlivými radmi prechádzal prvý vedúci väzenskej samosprávy Harry Naujoks. Väžňov povzbudzoval a nabádal ich, aby sa pohybovali, aby sa nevzdávali. Niekoľkokrát zašiel za veliteľom tábora, nech toto týranie zastaví. Podarilo sa mu dosiahnuť len to, že tí, čo nemali na ušiach klapky, ich zakrátko dostali. Väčšinou išlo o nás študentov, ktorí sme nechodili pracovať, a preto sme nemali na klapky nárok. Pomoc to bola preveľká, ale vyslobodenie stále neprichádzalo.“

Až okolo desiatej sa táborom nesie vytúžený povel. Nohy nie sú schopné urobiť krok, podlamujú sa. Väzni sa navzájom podopierajú. Na snehu zmrznutom na kosť ostávajú žlté kolieska od moču, ale aj červené flaky od rozbitých hláv po úderoch esesákov. A na zemi sú desiatky mŕtvych. Ležia nehybne, s očami stĺpkom...

„Kedysi som si naivne myslel,“ doplnil mi JUDr. Evžen Seyček (bývalý perzekvovaný študent, neskôr výtvarný redaktor a karikaturista), „že mráz spomaľuje krvný obeh, spôsobuje ospalosť a následnú smrť. Po strašnom apeli viem, že tomu tak nie je, i keď možno lekári majú iný názor. Do úvahy treba zobrať, že v koncentráku

bolo všetko iné, extrémne... Vtedy som videl úplne čosi iné. Najvyčudutejších úbožiacov čoskoro zachvátila triaška, neudržali sa na nohách, padali ako zhnité hrušky zo stromu a umierali v kŕčoch, podobných epileptickému záchvatu.“

Presný počet mŕtvych dodnes nie je známy. Odhaduje sa, že 18. januára 1940 ostalo na apelplaci vyše tristo väzňov. A na následky zomrelo raz toľko. Za jediné dopoludnie esesáci takto zlikvidovali jednu desatinu tábora.

Neskôr sa veliteľ tábora Rudolf Höss chválil, že to bolo najlacnejšie vyhladenie väzňov, aké kedy mohlo byť. Bol to jeho nápad, jeho akcia. Vraj niekoľkokrát z okna vyzrel, aby videl, ako prebieha. S výsledkom bol nadmieru spokojný. Zbytočne ho Harry Naujoks deň predtým prosil, aby od toho upustil. Pravý dôvod jeho rozhodnutia sa nikto nedozvedel. Možno si chcel šplhnúť u nadriadených, možno potrebovali znížiť celkový stav tábora, alebo práve takýmto spôsobom osláviť výročie založenia ríše...

Tento apel vošiel do histórie koncentračného tábora v Sachsenhausene ako vyhladzovací.

Vedia si tí, ktorí koketujú alebo sympatizujú s fašizmom predstaviť toto utrpenie? Uvedomujú si, že taká krutá bola pravá tvár nemeckého fašizmu - ideológie, ktorá priniesla najväčšiu tragédiu našich novodobých dejín?

Historici sa nevedia celkom zhodnúť na tom, čo je fašizmus. Hľadajú definíciu ideológie spájajúcej populizmus, mýtus „znovuzrodenia“ a extrémneho nacionalizmu. Avšak tí istí historici často opakujú, že dejiny sú ako krútiaca sa špirála, ktorá sa v určitých časových intervaloch vracia späť. Preto by sme mali byť voči akýmkoľvek prejavom násilia, diktatúry, populizmu, nacionalizmu a mýtom „znovuzrodenia“ kritickí a ochraňovať si dosiaľ krehkú demokraciu. Z minulosti by sme sa mali poučiť aj preto, že fašizmu sa darí v takej spoločnosti, v ktorej ľudia prestanú veriť demokracii.

Sachsenhausen

Zľava: Karel Hýbek, Ladislav Bém, Vojmír Srdečný

Foto: Jaroslav Žiak, cyklus Hrdinovia - 17.4.2011

Preživší študenti, obeť exekúcií fašistov proti vysokoškolákom 17.11.1939

Ako efektívne bojovať proti diskriminácii minoritných skupín v meniacej sa politickej klíme v Európe

Mgr. Xenia Daniela Poslon a Mgr. Barbara Lášticová, PhD.
Ústav výskumu sociálnej komunikácie, Slovenská akadémia vied

Prieskumy verejnej mienky v posledných pár rokov zaznamenali nárast popularity pravicových a extrémistických strán nielen na Slovensku, ale aj v iných európskych krajinách. Politické kampane populistických strán, predovšetkým v krajinách Vyšehradskej štvorky, nezriedka vzbudzujú pocit ohrozenia zo strany národných a etnických minorít, čoho následkom je aj zvyšujúca sa netolerancia a predsudky voči týmto skupinám. V porovnaní s priemerom EÚ, Slováci a Slovenky majú stále výrazne menej tolerantné postoje voči minoritám (napr. Eurobarometer on the social acceptance of LGBTI people in the EU, 2019).

Netolerancia mladých ľudí na Slovensku voči minoritám je obzvlášť znepokojujúca. Medzi žiakmi a žiačkami slovenských škôl sú rozšírené predsudky voči Rómom, Maďarom, imigrantom či LGBTI ľuďom, pričom Rómovia sú zväčša vnímaní negatívnejšie ako iné menšiny (pozri napr. výskumy Gallovej Kriglerovej a kol., 2009; Slovíkovej, 2012; Bielikovej a kol., 2013). Napríklad, vo výskume Bútorovej a Gyárfásovej z roku 2019 väčšina respondentov (okolo 60 percent), ktorí boli vo veku 15 až 19 rokov, odpovedali že by im vadilo, ak by mali Rómov alebo moslimov v svojom susedstve. Nezanedbateľné percento mladých v posledných rokoch navyše preferuje pravicovo-extrémistickú stranu ĽSNS (Gyárfášová & Slosiarik, 2016; Rada mládeže Slovenska, 2019).

Pretrvávajúce negatívne postoje voči minoritám a systematická diskriminácia určitých skupín v našej spoločnosti inšpirovali psychologický výskum, ktorého cieľom bolo preskúmať vplyv politickej klímy na predsudky voči rómskej minorite a navrhnuť metódy na efektívny boj proti diskriminácii minoritných skupín. V prvej časti textu najprv stručne predstavíme hlavné výsledky tohto výskumu. Poukážeme na možné problémy pri realizovaní antidiskriminačných aktivít a ponaučenia zo sociálno-psychologických poznatkov a príkladov dobrej praxe, s dôrazom na kultúrne aktivity a podujatia. V závere ponúkame návrhy na realizáciu efektívnych intervencií a metód na zlepšovanie vzťahov medzi majoritnou spoločnosťou a minoritnými skupinami.

Príklad predsudkov voči Rómom na Slovensku

Napriek snahám o inklúziu Rómov zo strany viacerých štátnych a mimovládnych inštitúcií, segregácia a socioekonomická marginalizácia Rómov v slovenskej spoločnosti stále pretrváva. Podľa posledného Atlasu rómskych komunit na Slovensku z roku 2019 (Plachá, 2019), iba 18% rómskej populácie žije integrovane s majoritnou populáciou v slovenských obciach a väčšina býva koncentrovane buď vo vnútri obce alebo na jej okraji. V rámci projektu piatich európskych krajín sme skúmali ako súčasný politický diskurz, t. j. ako ľudia vnímajú vyjadrenia politikov a verejných činiteľov týkajúce sa Rómov, môže ovplyvňovať postoje verejnosti voči rómskej minorite. Pokiaľ ide o stereotypné postoje voči Rómom, najviac Slovákov (80 %) skôr súhlasilo s tvrdeniami, že Rómovia na Slovensku majú nezaslúžené výhody a využívajú sociálny systém (napr. s tvrdením, že „Rómovia v tejto krajine sú v niektorých oblastiach zvyhodňovaní.“) a takmer dve tretiny respondentov (64 %) sa skôr stotožňovali s otvorene negatívnymi stereotypmi o Rómoch (napr. „Je len veľmi málo slušných alebo rozumných Rómov.“). Na druhej strane len polovica respondentov skôr súhlasila s tvrdeniami, ktoré vyzdvihujú hodnotu rómskej kultúry (napr. „Rómovia môžu byť hrdí na svoje kultúrne dedičstvo.“). V porovnaní s ostatnými štyrmi európskymi krajinami, ktoré sú súčasťou rovnakého projektu, negatívne a stereotypné postoje boli najvýraznejšie práve na Slovensku. Respondenti, ktorí vnímali zvýšenú hrozbu zo strany rómskej komunity, zároveň prejavili negatívnejšie postoje voči Rómom. Výsledky tohto reprezentatívneho prieskumu navyše ukázali, že ľudia na Slovensku vo všeobecnosti považujú za prijateľnejšie, keď politici vo verejných vystúpeniach hovoria o Rómoch negatívne a nepriateľsky, než keď o nich hovoria pozitívne.

Vzhľadom na to, že názory a postoje ľudí môžu byť ovplyvnené politickým diskurzom, v rámci projektu sme uskutočnili aj analýzu tlače, ktorej cieľom bolo zistiť, ako boli konštruovaní Rómovia v politickom diskurze na Slovensku v roku 2018. Výsledky poukazujú na to, že nositelia negatívneho politického diskurzu konštruovali Rómov

1. Slovensko, Maďarsko, Írsko, Francúzsko a Rumunsko. Projekt “PolRom: Identifikácia metód založených na dôkazoch, ktoré umožnia efektívne bojovať proti diskriminácii Rómov v meniacей sa politickej klíme v Európe” je financovaný Justice Programme of the European Union (2014-2022) (č. grantu 808062-PolRom-REC-AG-2017/REC-RDIS-DISC-AG-2017). Výsledky reprezentatívneho prieskumu sú dostupné na <https://polrom.eu/narodna-sprava-postoje-politicky-diskurz-a-kolektivne-spravenie-majority-voci-romom-na-slovensku/>. Aktuálne informácie o projekte sú dostupné na www.polrom.eu.

2. Výskumná správa je dostupná na <https://polrom.eu/narodna-sprava-temy-zdro-je-a-mozne-dosledky-politického-diskurzu-o-romoch-na-slovensku/>

3. Esencializácia označuje proces, počas ktorého ľuďom, ktorí patria do určitej kultúrnej definovanej skupiny (na základe pohlavia, veku, rasy či etnicity), pripisujeme “prirodzené” vlastnosti a charakteristiky. O týchto vlastnostiach panuje presvedčenie, že vyplývajú z podstaty ľudí patriacej

ako príslušníkov nečlenskej skupiny („oni“) a zdôrazňovali potrebu kontrolovať a disciplinovať ich, keďže ich opisovali ako inherentne odlišných od majority svojou mentalitou aj spôsobom života. Prezentovanie kriminality ako esenciálnej charakteristiky Rómov Ministerstvo vnútra a polícia používali na legitimizovanie násilia voči Rómom. Tieto výsledky naznačujú, že anticiganizmus (termín, ktorý bol navrhnutý za účelom vyzdvihnúť špecifické charakteristiky predsudkov voči Rómom a pretrvávajúcej systematickej diskriminácie) v dnešnej spoločnosti reflektuje dominantné sociálne normy, ktoré sú konštruované vo verejnom priestore a podporované viacerými verejnými činiteľmi.

Keď sa bližšie pozrieme na spoločenské normy, zaujímavým výsledkom reprezentatívneho prieskumu bola aj vysoká miera súhlasu s tvrdeniami, že väčšina ľudí na Slovensku má negatívne postoje voči Rómom, alebo si myslí, že Rómovia majú negatívne vlastnosti (napr. že sú leniví, alebo kradnú). Respondenti teda vnímajú, že v slovenskej spoločnosti dominujú predsudky voči Rómom. Naopak, oveľa menšia časť respondentov súhlasila, že Rómovia na Slovensku sú zároveň diskriminovaní. Tieto výzvy, ktoré vyplývajú zo súčasnej politickej klímy narastajúceho pravicového populizmu, poukazujú na závažnosť potreby efektívne bojovať proti netolerancii voči minoritám a pracovať na prepojení výskumných zistení s praxou mimovládnych a štátnych inštitúcií. V nasledujúcej časti priblížime poznatky zo sociálno-psychologických výskumov, ktoré môžu byť nápomocné pri navrhovaní konkrétnych metód na antidiskriminačné programy a intervencie.

Boj proti diskriminácii – čo (ne)robiť

V súčasnosti sa štátnymi a mimovládny inštitúciami realizuje veľké množstvo projektov a programov, ktorých cieľom je zmiernovať predsudky alebo zvyšovať toleranciu vybranej skupiny majoritnej spoločnosti. V rámci vyššie spomínaného projektu sme zároveň uskutočnili obsahovú analýzu dokumentov s cieľom mapovať a analyzovať intervencie, ktoré boli zamerané na zmiernovanie predsudkov voči Rómom v roku 2018. Zistili sme, že väčšina antidiskriminačných intervencií na Slovensku sa len zriedka opiera o vedecké poznanie a experimentálne overené metódy. Väčšina intervencií vychádzala z implicitného predpokladu, že samotný kontakt medzi majoritou a minoritou, empatia a zaujatie perspektívy iného automaticky menia postoje a správanie bez toho, aby explicitne použili teoretické východiská a postupy založené na dôkazoch. Na druhej strane, v sociálnej psychológii existuje

do danej skupiny, a že tieto vlastnosti sú vrodené, biologické, im prirodzené a majú všetci členovia danej skupiny.

4. Viď Hargašová, Poslon a Lašticová (2019) alebo správu z výskumu na <https://polrom.eu/sk/narodna-sprava-antidiskriminacne-intervencie-na-slovensku-zamerane-na-zmiernovanie-predsudkov-voci-romskej-mensine/>

dlhá tradícia skúmania a overovania metód na zmiernovanie predsudkov. Na základe veľkého množstva sociálno-psychologických poznatkov dnes už vieme, že dobre mienené intervencie nemusia byť vždy efektívne, ba dokonca, za určitých podmienok môžu mať aj potenciál na zvyšovanie predsudkov. Efektivita intervencií závisí aj od sociálno-politického normatívneho kontextu, ktorý môže buď facilitovať žiaducu zmenu postojov alebo jej brániť. Kvôli týmto rizikám je dôležité porozumieť tomu, prostredníctvom akých psychologických mechanizmov intervencie môžu mať vplyv na ich účastníkov a účastníčky.

Existujúce intervencie v teréne sú navyše len zriedka systematicky monitorované, a zväčša sa nevenuje pozornosť tomu, či majú reálny dopad na spoločnosť alebo vybranú skupinu ľudí. V spoločenskom prostredí, kde sú predsudky voči stigmatizovaným minoritám, predovšetkým Rómom, normatívne akceptované, evaluácia efektivity je nesmierne dôležitá. Systematické vyhodnocovanie účinku však nie je vyžadované v rámci donorských schém a v záverečných správach projektov sa najčastejšie dokladá údajmi o počte zúčastnených ľudí alebo iba o spätnej väzbe účastníkov.

Kultúrne aktivity ako nástroj zlepšovania postojov

Najčastejším typom analyzovaných intervencií v roku 2018 boli práve kultúrne podujatia, ktoré obsahovali hudobné, tanečné, spevácke a ďalšie umelecké vystúpenia Rómov a festivaly prezentujúce rómsku kultúru. Ciele týchto intervencií často obsahovali predpoklad ich realizátorov, že spoznanie rómskej kultúry automaticky povedie k pozitívnemu vnímaniu Rómov a zmierneniu predsudkov. Kultúrne podujatia zahŕňajúce umelecké vystúpenia však môžu prispieť k posilňovaniu prevládajúceho stereotypného a esencialistického pohľadu na rómsku minoritu ako skupinu hudobníkov a umelcov (často opakované „majú to v krvi“). Romantizované vnímanie Rómov a ich folklorizácia nemusí nevyhnutne priamo súvisieť s predsudkami a negatívnymi postojmi, ale vo výskumoch sa ukázalo, že tieto stereotypy mali väčšiu podporu u participantov, ktorí preukázali skôr esencialistické hodnoty alebo podporovali nacionalistické ideály. Poukazovanie na kultúrne odlišnosti etnických a národnostných minorít v štátoch, v ktorých nie sú dominantné tolerantné a multikultúrne normy, môže naopak vyústiť do vylúčenia týchto skupín zo spoločnej (národnej) skupinovej identity. Práve vnímanie spoločnej identity je jednou z ciest zmiernovania predsudkov voči minoritným skupinám (Dovidio a Gaertner, 2014) a zdôrazňovanie podobností medzi minoritnou a majoritnou skupinou môže viesť k zlepšeniu ich vzťahov.

Úspešné a trvalo udržateľné antidiskriminačné intervencie by mali byť založené na porozumení interakcie medzi osobnými a situačnými vplyvmi, vrátane aktuálneho

spoločenského a politického kontextu. Z tohto hľadiska, v rámci kultúrnych aktivít, majú najväčší potenciál na dosiahnutie spoločenskej zmeny práve metódy, ktoré sa usilujú o tzv. emancipáciu minoritných skupín. Tento typ intervencií sa tiež vyskytol v našej analýze metód na zmiernenie predsudkov voči Rómom, a často bol spájaný s následnými kultúrnymi podujatiami. Ide o intervencie, ktoré pracovali priamo s Rómami/kami a zapájali ich do procesu samotnej realizácie aktivít buď vo forme rôznych workshopov a vzdelávania, alebo tréningov „ambasádorov“, t. j. jednotlivcov z rómskej minority, ktorí budú ďalej šíriť získané skúsenosti, vedomosti alebo zručnosti. Členovia a členky minority by nemali vystupovať len v pozícii účinkujúcich na vystúpeniach, ale mal by im byť priznaný rovnaký hlas a aktérstvo ako príslušníkom etnickej majority. Pre úspešné facilitovanie vzťahov medzi odlišnými skupinami je potrebné pracovať ako s majoritou, tak aj s minoritou, a ideálne prepájať členov a členky oboch skupín vždy, keď je to možné.

5. Ang. „empowerment“ (zmocnenie, posilnenie) je sociálny proces vyznačujúci sa aktivitami, ktoré napomáhajú ľuďom získať kontrolu nad vlastným životom, posilniť ich v snahe riešiť problémy, ktoré považujú za dôležité vo svojom živote, či v živote ich komunity a spoločnosti.

Príklady dobrej praxe

Súčasťou projektu PolRom bola zároveň identifikácia organizácií, ktoré realizujú antidiskriminačné intervencie a programy. Na základe skupinových rozhovorov s vybranými predstaviteľmi mimovládneho a štátneho sektora sme popísali postupy dobrej praxe, ktoré vyplývajú z ich perspektívy a sú zároveň podložené sociálno-psychologickými výskumnými zisteniami.

Realizátori intervencií v teréne za najúspešnejšie považovali aktivity, ktoré sú kombináciou metód založených na emóciách (akými sú napr. empatia, zážitky na „vlastnej koži“, vcítenie sa) a prezentácií faktov o danej minorite s následnou reflexiou. Reflexia môže mať podobu diskusie, písania eseje, vlastného projektu alebo akčného plánu. Príbehy a príklady, ktoré sú počas intervencií používané, by mali niesť charakteristiky, ktoré účastníkom umožnia identifikovať sa s nimi – mali by napr. byť lokálne, konkrétne, dostupné, alebo prispôbené vekovej kategórii zúčastnených. Individuálne zážitky, ktoré sú popísané v príbehoch jednotlivých predstaviteľov minoritnej skupiny, by sa mali prepájať so širším spoločenským kontextom v rámci diskusie, aby sa pozitívne vnímanie, ktoré je spôsobené vcítením sa do príbehu, zovšeobecnilo na celú minoritnú skupinu.

Ďalším typom úspešných intervencií sú aktivity, v rámci ktorých sú zúčastnené obidve skupiny spoločnosti. Výsledky veľkého množstva sociálno-psychologických výskumov jednoznačne poukazujú na vplyv pozitívneho kontaktu ľudí z odlišných

skupín na zmierňovanie predsudkov a zlepšovanie vzťahov medzi nimi. Optimálne podmienky takého kontaktu definoval ešte v roku 1954 G. Allport, a jedná sa najmä o inštitucionálnu podporu zo strany autorít, rovnosť statusov, nastavenie kooperácie a spoločných cieľov. Pri realizácii aktivít, ktoré facilitujú kontakt medzi majoritou a minoritou, by sa mali opatrne pripraviť podmienky tak, aby zúčastnení mali možnosť vytvoriť si spoločnú skupinovú identitu, a aby sa rozdiely a hranice medzi nimi postupne stierali. Ak má mať intervencia dopad na zmenu postojov danej skupiny ľudí (školy alebo komunity), mali by sa zapojiť do aktivity všetci jej členovia, nie iba vybraní (napr. nie iba tí, ktorí sa sami prihlásili). Zároveň je dôležité poukázať na to, že krátkodobé a jednorazové aktivity nestačia na dlhodobé zmeny postojov, najmä keď ide o komplexné vzťahy a postoje, ktoré siahajú do minulosti a reflektujú dominantné normy v spoločnosti.

Záver a odporúčania

Naše odporúčania smerujú predovšetkým k verejným autoritám a politickým predstaviteľom, ktorí vo verejnom diskurze zohrávajú rolu sociálnych referentov - uznávaných ľudí, ktorí sa podieľajú na nastavení kolektívnych noriem v spoločnosti. Ak komunikácia a konanie verejných autorít a inštitúcií, najmä pri procese rozhodovania, reflektuje jednoznačné stanovisko proti predsudkom a diskriminácii, verejnosť týmto sociálnym normám prispôsobí svoje vlastné postoje a správanie. Spoločenské normy reflektujúce toleranciu a rovnosť zabezpečujú podporujúce prostredie pre realizáciu antidiskriminačných intervencií, a sú zároveň nevyhnutnou podmienkou na to, aby tieto aktivity mali dlhodobější účinok.

Zároveň odporúčame donorom kultúrnych a antidiskriminačných intervencií, aby do aplikačného procesu zakomponovali povinnosť evaluovať účinok daných aktivít, s dôrazom na skutočnú zmenu postoja alebo správania sa zúčastnených. Bez evaluácie účinku ako bežnej praxe organizácií realizujúcich intervencie nie je možné určiť, či dosiahli plánovaný cieľ. Akademici a štátne a mimovládne organizácie by sa mali usilovať o prepojenie výskumných zistení a praxe a spolupracovať pri navrhovaní budúcich intervencií a ich evaluácie. Mali by sa systematicky a experimentálne overovať ich postupy a získané poznatky pravidelne poskytovať širšej odbornej verejnosti - vládny aj mimovládny organizáciám a donorom. Toto má potenciál do budúcnosti zabezpečiť lepší účinok intervencií než realizácia mnohých od seba nezávislých malých iniciatív.

Intervencie a aktivity v oblasti kultúry by sa mali dizajnoviť s dôrazom na emancipáciu jednotlivcov alebo skupín patriacej do minoritnej spoločnosti. Aj keď sú rôzne hudobno-tanečné festivaly súčasťou populárnej kultúry, nesú v sebe potenciál posilňovať zjednodušené vnímanie identity minoritných skupín. Odporúčania teda smerujú k tomu, aby sa organizátori vyhýbali pozicionaniu predstaviteľov

a predstaviteľiek minorít do úlohy objektov (ktoré sa vystavujú), ale naopak zaistiť, že budú hodnotnou a aktívnou súčasťou intervencií, alebo ich podporovať v tom, aby sa stali lídrami, ktorí prinášajú zmenu v spoločnosti. Zmocnenie minoritných skupín a aktívne podieľanie sa na realizácii intervencií môže neskôr vyústiť do aktivizmu v ich vlastných komunitách, či do líderstva s možnosťou vyjadrovať svoje názory, obhajovať práva menšiny a byť vypočutí.

Musíme zároveň zdôrazniť, že sme vo výskume antidiskriminačných intervencií na Slovensku identifikovali aj viaceré prekážky pri realizácii týchto programov v teréne. Personálna a finančná nestabilita neziskových organizácií a celkový nepriaznivý normatívny a inštitucionálny kontext vo vzťahu k minoritám, špeciálne k rómskej menšine, môžu brániť tomu, aby ich aktivity mali reálny dopad na spoločnosť. Aj keď mnohé z intervencií majú potenciál významne zmeniť postoje zapojených skupín ľudí (účastníkov a účastníčok), prekážky nastávajú v konfrontácii s normatívnym nastavením širšej komunity či spoločnosti (rodičia, obyvatelia obce, zamestnávateľa, úrady, a pod.). Príkladom sú úspešné intervencie na úrovni školského prostredia, kedy však ľudia z mimoškolského prostredia vyjadrujú svoj nesúhlas voči praktikám danej školy. Ďalším príkladom je situácia, keď rómske deti opúšťajúce inkluzívnu (nesegregačnú) školu narazia na neprijatie zo strany spoločnosti. Postoje voči minoritným skupinám sú otázkou širšej spoločnosti, preto by sa intervencie nemali obmedzovať len na oblasť školstva, či kultúry, ale rozširovať rady účastníkov aktivít napríklad aj do oblasti zamestnancov štátneho aj súkromného sektora. Udržateľné antidiskriminačné intervencie by predovšetkým mali zohľadňovať situačné vplyvy, vrátane aktuálneho spoločenského a politického kontextu.

Literatúra

Allport, G. W. (1954/1979). *The nature of prejudice: 25th anniversary edition*. New York: Basic Books.

Bieliková, M. et al. (2013). Prejavy intolerancie a násilia u žiakov základných a stredných škôl na Slovensku. In R. Štefančík et al. (Eds.), *Praciový extrémizmus a mládež na Slovensku* (pp. 143-190). Brno: Tribun EU.

Bútorová, Z., & Gyárfášová, O. (2019). *Občianske spolunazívanie očami tínedžerov. Správa zo sociologického výskumu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. Dostupné na http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Obcianske_spolunazivanie_ocami_tinedzerov_2019.pdf

European Commission (2019). Eurobarometer on the social acceptance of LGBTI people in the EU - 2019. Dostupné na https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/eurobarometer-social-acceptance-lgbti-people-eu-2019_sk

European Commission (2019). Special Eurobarometer. Discrimination in the EU in 2019. Dostupné na <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurvey-Detail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2251>

Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2014). *Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model*. Psychology Press.

Gallová Kriglerová, E., Kadlečíková, J., Alenová, Z., Mistrik, E., & Rafael, V. (2009). *Kultúrna rozmanitosť a jej vnímanie žiakmi základných škôl na Slovensku*. Bratislava: Open Society Foundation.

Gyárfášová, O., & Slosiarik, M. (2016). Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov. *Working Papers in Sociology*, 1. Sociologický ústav SAV. Dostupné na http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf

Hargašová, L., Láštiová, B., Poslon, X. D., Belán, D. (2020). *Antidiskriminačné intervencie na Slovensku zamerané na zmiernenie predsudkov voči rómskej menšine. Národná správa v rámci projektu DG JUST PolRom*. Dostupné na <https://polrom.eu/wp-content/uploads/2020/04/national-report-wp4-slovakia.pdf>

Hargašová, L., Poslon, X.-D., Láštiová, B. (2019). Antidiskriminačné intervencie na Slovensku: zmiernenie alebo posilňovanie predsudkov? In Community Psychology in Slovakia 2019: Proceedings from 6th Conference. Dostupné na https://fses.uniba.sk/fileadmin/fsev/uap/dokumenty/workshop/19_20/Zbornik_Komunitna_psychologia_2019.pdf

Láštiová, B., & Popper, M. (2020). *Témy, zdroje a možné dôsledky politického diskurzu o Rómoch: Slovensko. Národná správa v rámci projektu DG JUST PolRom*. Dostupné na <https://polrom.eu/wp-content/uploads/2020/04/polrom-wp3-cr-sk-final-1.pdf>

Plachá, Ľ. (2019). Atlas rómskych komunít 2019. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Dostupné na <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>

Poslon, X. D., Láštiová, B., Popper, M., Hargašová, L., Belán D. (2020). *Postoje, politický diskurz a kolektívne správanie majority voči Rómom na Slovensku. Národná správa v rámci projektu DG JUST PolRom*. Dostupné na <http://polrom.eu/wpcontent/uploads/2020/02/d2.9-country-report-slovakia-sk.pdf>

Rada mládeže Slovenska. (2019). *Prieskum Rady mládeže Slovenska: Každý piaty mladý by volil ĽSNS. Nejde už o protestný hlas*. Dostupné na <https://mladez.sk/2019/12/03/prieskum-rady-mladeze-slovenska-kazdy-piaty-mlady-by-volil-lsns-nejde-uz-o-protestny-hlas/>

Slovíková, M. (2012). *Vzor tolerantného správania mladých ľudí v rodine a v škole: výskum názorov a postojov žiakov*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva.

Vplyv kultúry, umenia a médií na kultúru života znevýhodnených skupín a ich správania sa.

Možné východiská v podmienkach činnosti SZPB.

PhDr. Ladislav Skrak – predseda Klubu výtvarných umelcov a teoretikov a tajomník Klubu umelcov, spisovateľov a historikov pri ÚR SZPB.

Kto nad krivdou biednych...

Meritórnou skutočnosťou, ktorou je vhodné a potrebné kvalifikovať pozíciu odbojárov ako bojovníkov proti fašizmu, je závažný historický fakt, že *en bloc* boli nútení bojovať proti agresorite a vojnovému konfliktu, ktoré v Európe rozpútal fašizmus. Išlo o víťazný zápas, avšak 2. svetová vojna znamenala aj konkrétny podstatný súvis, že boli nútení – bojovať. Príčinou bol jednak nemecký militarizmus ako predpoklad výbojov, ale aj predstavy o nemeckom úbermenšovi ako rasovom a protislovanskom represorovi a likvidantovi, nehovoriac o politickej antidemokratickej platforme – terore proti ľavici, odborárom, občianskym právam. Avšak to neľudské spočívalo aj v zbesilom „darwinizme“, eugenike, atď., atď. Špecifickou slovenskou realitou v tomto historickom konflikte je – paradoxne – klerikalita. Tej sa v nedávnom období chopili cirkevní „ideológovia“ tvrdiac, že všetko morálne a kultúrne závisí a súvisí s dejinami kresťanstva /cirkvi/, avšak pravda je naozaj iná – už nacisti rákali s kresťanskou citovosťou slovenských vojakov, aby ju použili a zneužili. Napodiv ale „kresťanský totalitarizmus“ szlovákštatú znamenal doma aj svetonázorové diktátorstvo z pozície farára, ktorý „v rukavičkách“ riešil otázku zákazu ľavicových strán /6. október 1938/ a v druhom kroku „židovskú otázku“. Aj v tej prvej, aj v tej druhej veci a súvise mal by som mnoho čo povedať, avšak ...

Dôležité je dnes niečo iné, že nikto dosiaľ nekvalifikoval, nekonštatoval neotisoské štatárium, ktoré v realite činnosti politických strán rozpútala ako nadväzujúce protispoločenské, protilavicové, teroristické /vojensko-spravodajské/ ťaženie slovenská /!/ politická pravica. Tento súvis je mimoriadne závažný a právne, ale aj medzinárodno-právne vážny. Nie raz som zdôrazňoval, že činnosť Klubu umelcov, spisovateľov a historikov pri ÚR SZPB bude nutné, v krajnom prípade, postaviť

na fundamentoch verejnej odsudkovosti neonacistických „ostrovov“, ľudáckych rezíduí, a najmä vážnej politickej zločinnosti. Takéto skutočnosti je možné detekovať, nie len vysmievať, ale aj chytiť pod krk! Ide totiž o citlivé /vnútropoliticky, vlastenecky, národnopoliticky/ spravodajské mánie a civilizačné následky, ktoré by nebolo čestné /napriek výhradám/ nazývať postešebáctvom. Problém je, že páchatelia uplatňujú mechanizmus – Pére-Lachaise.

Nakoniec naozaj mal by sa ozvať starý otec, keďže možno si ešte pamätá, že každý „triedny nepriateľ“ nemohol nemať zamestnanie. Tak sa principiálne riešil symbol nemeckej likvidistickej zbesilosti /odkaz toho cintorína pre chránenú reč – blankverz slovenčiny - znamenal aj vyprať prosté spodné prádlo, to, čo dosadá na stoličku/. Nešlo o náhodu. Slovenčinu pred štúrovcami vyučovali aj v Spišskom Podhradí, na základe rozhodnutia jágerského arcibiskupa Jána Ladislava Pirkeru. Ten bol človekom, ktorý navyše postavil na nohy aj slovenskú, aj maďarskú – pedagogiku.

Neodporúčam opätovne použiť ako „odpoveď“ problém hygienizmov reverendy. Aj Tiso mal – napriek všetkému – protifašistické zásluhy. Ale tisoenské veštestvo je naozaj iné ako v prípade tých, ktorí „veštili“ protistarecké, protiludové, rasistické – Kovidy. Bude ich potrebné, naozaj, chytiť pod krk! Pokiaľ ide o Tisa, ten mimoriadne precitlivo budoval na Slovensku Sliač, kúpele, atď. Veštil ešte ako benešovský minister zdravotníctva nemecké kaliky, ktoré na Slovensko prídu z východu. A to už začiatkom 30-tych rokov.

Celkovo povedané musíme zobrať nepriateľa u nás – do vrecka. Teda konať s rozumom, aby sme bosou nohou neodráždili hada.

Globálny „Informbyro“ systém je nesporný. Podobne ako na cintoríne v Paríži pri potláčaní komúny konal nemecký pruský militant – v Lamači. Kánril do posledného rakúskych vojakov obkolesených na miestom cintoríne. Lamač je lamač ženských srdc, ale aj ženského tela, aby nabralo tvar M. Pokiaľ viem, jednej M. M. nebol dopriany vek primeraný kráse – antifašizmu! Toto nie je nutné prešetrovať.

Na Slovensku sa v nedávnom období začala, prekvapujúco, rozvíjať iná a dosť čudná pedagogika. Vytrčať sa v gardistickom – za asistencie polície. Pojem pospolitost' je dobový, z čias 2. svetovej vojny. Mal pokrokový význam, tak ako odsudok, že Szlovákštát je štát. Každý vedel, že štát je donucovací, prevýchočný zúriviec. Nie ako republika. Išlo o hanobenie vlastného štátu? S tými pojmami nebolo treba narábať. Neskôr táto ľavicová reč /pospolitost', štát, atď./ prerástla do pojmu ľud, ľudovo-demokratický. To je po prvé. Keď vznikla Kotlebova „strana“ príslušný rezort napomáhal „precizovaniu“ stanov. Vraj iba to bolo možné. Keď som v časopise Bojovník zverejnil informáciu o návšteve nových predstaviteľov Matice na SZPB a o dare – originálov povstaleckej tlače a o skutočnosti, že obsahuje aj prvé rozhodnutia Slovenskej národnej rady v období Povstania, a teda aj rozhodnutia o zákaze fašistických politických strán – vrátane ich symbolov, kotlebovská strana obratom prerobila svoj znak na matičiarske trojvršie. Po dlhý čas však fungovala s postgardistickým szlovákštátovým symbolom. Treba to pripísať k trestnoprávnym javom.

Nie tak dávno mohli sme sa stretnúť s inou mániou. Mesto Rajec stojí čokošto, tvrdohlavo nástojilo na tom, že im chýba busta „dejateľa“, rodáka Ferdinanda Ďurčanského. Aj po čase je to priam bohapusté. Z Rajca pochádzal národný umelec, prof. Rudolf Pribiš – aktívny účastník protifašistického odboja. A autor takých pomníkov a pamätníkov ako Prievidza, Žilina, Dvere obradnej siene na Slavíne, Kunerád, Dolný Kubín, Rajec, Rajecké Teplice, Stará Turá. Autor, umelec svetobornej hodnoty a významu. A z rajeckej rezbárskej tradície vzišiel ďalší umelecký gigant, sochár a maliar Vladimír Kompánek. Nebol to iba slávny autor diel na báze ľudových a národných mýtov. Okrem iného vytvoril aj pozoruhodný pamätník Slovenského národného povstania v Ilave. Ktorý osol to chcel i v Rajci prevracáť hodnoty? Samotné príčiny spočívali v nerešpektovaní právnych inštitútov, ku ktorým slovenská výtvarná kultúra dospela začiatkom 60-tych rokov 20. storočia. Vznikla vyhláška SNR č. 149/1961, na základe ktorej pôsobila pri ministerstve kultúry Ideová rada pre pomníky, pamätníky a pamätné tabule. Jej dlhoročným a múdрым predsedom bol národný umelec, prof. Ladislav Snopek. Mala tzv. koordinačnú, ale aj posudkovú právomoc, keďže v prípade pomníkového diela nestačilo, aby autor sám a sám vyhlásil dielo za dielo. Mohlo sa tak stať iba v prípade voľnej tvorby. Platnosť tejto vyhlášky zrušil začiatkom 90-tych rokov revolucionár-minister Ladislav Snopko. Naposledy som upozorňoval naše štátne inštitúcie na nutnosť ustanoviť takýto inštitút na pôde Kancelárie prezidenta SR, pána Jozefa Stanka. Reagoval gestom sochy, vítajúcej Bratislavy pred budovou Národnej rady SR v Bratislave. Takmer vzápätí nepriala americká zem Columbiu /raketoplán/ ako celok. Aby bolo zrejmé, o čo ide. V roku 1961 stáli proti sebe v Berlíne dva tanky. Toto treba prešetriť a nemusí to robiť Kremľ, ale Pentagon. Upozornenie p. J. Stanka sa dialo v čase 10. výročia vzniku Slovenskej republiky.

Zrejme teda nie náhodou zbral si slovenský zákonodarca za povinnosť riešiť takéto problémy. Pokiaľ ide o obdobie 2. svetovej vojny a antifašizmus riešil problém bezo zbytku. Dňa 4. novembra 2020 bolo prijaté uznesenie č. 391 k návrhu skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Avšak...

Je zrejmé, že zjavné antikomunizmy, antisovietizmy a podobné vrtochy, ktoré sú dlhodobo produkované v rámci Európskej únie a u nás v „Havlovskej“ ére, zostávajú naďalej rozpaľované a tolerované, avšak tieto spory a rozpory ponechávam bokom, a to aj z toho dôvodu, že z pozície slovenských odbojárov bol a je záujem dopracovať sa – otcovsky a starootcovsky – najmä k historickej pravde.

Platí skutočnosť, že tak ako po príchode na Slovensko nemal p. historik Ďurica /nie Adam Ďurica/ za mravnú povinnosť rešpektovať povinnosť dialógu

s odbojármi a antifašistami, rovnako tak v prípade Európarlamentu neprišiel ani jeden zo slovenských poslancov konzultovať meritum zákonov, resp. rokovania k chystanému Uzneseniu Európskeho parlamentu z 19. septembra 2019 o dôležitosti európskeho historického povedomia pre budúcnosť Európy (2019/2819(RSP)). Je vhodné nahliadnuť a preštudovať si tento dokument, avšak je to do istej miery aj zdraviu škodlivé. Reprezentácia Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov prejavila svoju vôľu a záujem napomôcť korigovaniu zjavných falzifikácií, ako aj prizvať k riešeniam aj slovenských europoslancov. Osobne považujem tiež za vhodné, keďže slovenskí odbojáři sú legitímnou autoritou, aby v zmysle práv mocností ako víťazov v 2. svetovej vojne požiadali veľvyslancov Ruskej federácie a Ukrajiny v Bratislave o kompetentné stanoviská k pseudohistorickým usmerneniam EP.

Uvádzaný zákon, resp. uznesenie Národnej rady SR č. 391, sa priamo zapodievalo a novelou upravilo aj zákon dotýkajúci sa činnosti, povinností a úloh Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov:

„Zákon č. 487/2013 Z. z. o protifašistickom odboji, postavení a pôsobnosti Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov sa dopĺňa takto:

Za § 6 sa vkladajú § 6a až 6c, ktoré znejú:

„§ 6a

Umiestňovať na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach texty, vyobrazenia a symboly oslavujúce, propagujúce alebo obhajujúce režim Slovenskej republiky z rokov 1939 až 1945 alebo iný režim založený na fašistickej ideológii alebo nacistickej ideológii, alebo ich predstaviteľov sa zakazuje. Za predstaviteľov režimu podľa predchádzajúcej vety sa považujú členovia orgánov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany na župnej a vyššej úrovni, príslušníci bezpečnostných zložiek štátu a osoby podieľajúce sa na nacistických zločinoch⁵) v období od 14. marca 1939 do 9. mája 1945. Zákaz podľa prvej vety sa nevzťahuje na predstaviteľov režimu, ktorí sa zapojili do protifašistického odboja alebo iného odporu proti režimu Slovenskej republiky z rokov 1939 až 1945 alebo inému režimu založenému na fašistickej ideológii alebo nacistickej ideológii.

§ 6b

V prípade pochybností o tom, či sa osoba považuje za predstaviteľa režimu Slovenskej republiky z rokov 1939 až 1945 alebo iného režimu založeného na fašistickej ideológii alebo nacistickej ideológii, na ktorého sa vzťahuje zákaz podľa § 6a, sa príslušný orgán obráti na Ústav pamäti národa,⁶⁾ ktorý je povinný zaslať vyjadrenie v lehote do 90 dní, v ktorom zároveň posúdi aj možnú účasť posudzovanej osoby na protifašistickom odboji alebo inom odpore proti režimu Slovenskej republiky z rokov 1939 až 1945 alebo inému režimu založenému na fašistickej ideológii alebo nacistickej ideológii.

§ 6c

Prechodné ustanovenie k úprave účinnnej od 1. decembra 2020

Na pamätníky, pomníky a pamätné tabule podľa § 6a umiestnené do 30. novembra 2020 sa vzťahujú doterajšie predpisy.“.

Úprava vyhovuje záujmom odbojárskeho Zväzu, keďže na báze zákona zakazuje uskutočňovať tie excesy, ktoré sme ilustrovali v prípade mesta Rajec a Ferdinanda Ďurčanského. V tomto konkrétnom prípade však zákon neplatí, keďže bustu si samospráva Rajca zmyslela pred účinnosťou tohto zákona. Mohla, resp. mala by však konať v intenciách novely zákona.

Pokiaľ ide o tie direktívy, ktoré zákon požaduje nad rámec úloh stanovených pre odbojársky Zväz, a to blokovanie propagácie komunistickej ideológie, zákon uvádza:

„§ 7a

Umiestňovať na pamätníkoch, pomníkoch a pamätných tabuliach texty, vyobrazenia a symboly oslavujúce, propagujúce alebo obhajujúce režim založený na komunistickej ideológii alebo jeho predstaviteľov sa zakazuje. Za predstaviteľov režimu podľa predchádzajúcej vety sa považujú členovia orgánov Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska na okresnej a vyššej úrovni, príslušníci bezpečnostných zložiek štátu a osoby podieľajúce sa na komunistickej zločinoch⁴⁾ v období od 25. februára 1948 do 30. novembra 1989.

Zákaz podľa prvej vety sa nevzťahuje na predstaviteľov režimu, ktorí sa zapojili do odporu proti komunistickej režimu.

§ 7b

V prípade pochybností o tom, či sa osoba považuje za predstaviteľa režimu založeného na komunistickej ideológii, na ktorého sa vzťahuje zákaz podľa § 7a, sa príslušný orgán obráti na Ústav pamäti národa,⁵⁾ ktorý je povinný zaslať vyjadrenie v lehote do 90 dní, v ktorom zároveň posúdi aj možný odpor posudzovanej osoby proti komunistickej režimu.

§ 7c

Prechodné ustanovenie k úprave účinnej od 1. decembra 2020

Na pamätníky, pomníky a pamätné tabule podľa § 7a umiestnené do 30. novembra 2020 sa vzťahujú doterajšie predpisy.“

V tejto veci, pričom týka sa to tiež názvov ulíc, je z mojej pozície potrebné konštatovať hodnotovo autoritatívny odborný kultúrno-politický koment: v našich národnopolitických dejinách je neadekvátne uvažovať vôbec o prezentovaní odkazu a podstaty danej ideológie formou pomníkovej a pamätníkovej „propagácie“ !/!. Nejde o verbálne hry, ale o podstatu veci, o pokleslosť úvah. Rovnako je neadekvátna predstava o forsírovaní a názve neokomunistických ulíc, keďže obdobie socializmu neumožňovalo ako princíp vyhodenie na dlažbu ulice, resp. prostitútske pouličné tragické reality. Naozaj je nutné a nesporne potrebné reflektovať tieto !/! aspekty sociálne znevýhodnených ...

V činnosti odbojárskej organizácie ide však aj o konkréta. Zákon do istej miery umožňuje „obsahistický“, kádrujúci prístup, a tak napríklad odbojársky Zväz mal by sa v zmysle danej legislatívy obrátiť o „usmernenie“ na Ústav pamäti národa v prípade uplatnenia podoby /busta, medaila, podpis na certifikáte vyznamenania/ Gustáva Husáka, alebo aj Alexandra Dubčeka, Laca Novomeského, atď. Ako tajomník Klubu umelcov, spisovateľov a historikov pri ÚR SZPB avizujem, že tento subjekt / občianske združenie/ združuje osoby ako Ing. Ján Husák, pozostalí po K. Šmídkem, MUDr. Pavla Dubčeka, doc., PhDr. Dušana Čaploviča, CSc., prof., PhDr. Jozefa Leikerta, ale aj predsedu Národnej rady SR p. Borisa Kollára. Bolo a je samozrejme, že pomníkové „antikomunizmy“ bolo a je potrebné prerokovať v aktíve početných významných členov Klubu. Zatiaľ tomu bráni núdzový stav u nás, ale zrejme aj „osudové“ príbehy ľudí! Na druhej strane pokiaľ plénum zákonodarcov upäto stránilo svojej kontraideológii, bolo o. i. potrebné navštíviť a oboznámiť sa so stavom národnej kultúrnej pamiatky v Slávičom údolí. Ide o urnový komplet osobností Slovenského národného povstania – dielo architekta Ferdinanda Milučkého. Pamiatka uchováva urnové telesné pozostatky osobností ako Peter Jilemnický, Ľudovít Benada, Ondrej Klokoč /niekdajší predseda SNR/, Ladislav Novomeský, atď., atď. Zámerom bolo, aby sa tu uchovávali aj telesné pozostatky predstaviteľov a osobností odbojárskej organizácie, z čoho odbojársky Zväz na základe vôle pozostalých upustil. Nevieme o tom, že by dôvodová správa k zákonu mala záujem riešiť stav napríklad tejto konkrétnej kultúrnej pamiatky, avšak vážne sankčné riziko vyplývajúce z Pamiatkového zákona spočíva na Národnej rade SR, vláde SR, atď.

Ako odborník a občan mám aj jednu ďalšiu dosť vážnu povinnosť v otázke znevýhodnených... Ide o súvis B-lacková. Musia si ho uvedomiť medzinárodné inštitúcie a právne subjekty, a to vrátane tých antifašistických. Moje stanovisko je zrejme: pomôž si človeče, aj ja ti pomôžem.

Fašizmus na Slovensku po roku 1945.

Jozef Ťažký, oddelenie KOOR ÚR SZPB

Problematikou fašizmu v povojnovom období prináleží zaoberať sa politológom a historikom. Ich odborná úroveň určite podstatne presahuje tento príspevok.

Jeden z dôvodov, prečo tento stručný pohľad na tento problém, je snaha skrátenou formou nasmerovať pozornosť členskej základne SZPB, okrem historického poslania organizácie protifašistov, ctiť si, starať sa o zachovanie pamiatky, úcty k ľuďom, ktorí obetovali zdravie a životy v boji proti fašizmu v SNP a 2. svetovej vojne. Je snahou poukázať na spojitosť, že fašizmus sa ukončením vojny nestratil, že žije, iba mení spôsoby a formy svojej existencie.

Druhý dôvod sa javí naliehavejší. Oboznámiť mladú generáciu jednoduchou formou, lebo mládež je dnes netrpezlivá, s prejavmi fašizmu a nebezpečenstvami, ktoré má zabrániť úsiliam fašistov dostať sa k moci.

Fašizmus, už keď sa dral k moci pred druhou svetovou vojnou, začal vylučovaním, obviňovaním a znevýhodňovaním určitých skupín obyvateľstva za nedostatky a problémy nahromadené z rôznych dôvodov (jedným bola v minulosti v Nemecku prehraná 1. sv. vojna) v spoločnosti.

I dnes, žiaľ, žijeme v spoločnosti, kde ľudia žijú zdravotne, etnicky, ekonomicky alebo kultúrne znevýhodnení.

Na Slovensku jestvujú viaceré iniciatívy nasmerované na zlepšovanie situácie týchto skupín.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky na tento účel viac rokov po sebe vyčleňuje nemalé finančné prostriedky formou výziev pod spoločným pomenovaním - Kultúra znevýhodnených skupín.

Do tejto iniciatívy sme sa zapojili aj my, ako Slovenský zväz protifašistických bojovníkov. Hľadáme spoločnú cestu, ako tieto skupiny alebo jednotlivcov, spoločnými námetmi osloviť. Určite je to v rámci obsahu činnosti a poslania Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov oblasť medzigeneračných vzťahov, oblasť zameraná na predchádzanie násilliu, xenofóbie, posilňovanie rodinnej súdržnosti, rozširovanie kultúrnych aktivít, vydávanie neperiodickej tlače, podpora vydávania elektronických nosičov, webových stránok, podpora vzdelávania neformálnou cestou. Pozornosť chceme zamerať na historické udalosti spojené s 2. svetovou vojnou, a rozhodne aj so SNP ako dejinným vzoprením sa národa proti násilliu. Pozornosť venujeme, prirodzene, pripomínaniu, čo fašizmus spôsobil v rokoch 1939 – 1945, aj prejavom, ako sa znova niektorí jednotlivci, združenia a strany fašistickej orientácie snažia dostať sa znova k moci.

Cesta k moci fašistických strán i dnes vedie v zásade cez diskrimináciu, znevýhodňovanie, až po likvidáciu skupín obyvateľstva, ktoré obviní za nedostatky, ktoré v spoločnosti rezonujú. Minimálne po nejakej forme obmedzovania, v podstate diskriminácie, volajú.

Neofašizmus a neonacizmus sú ideológie a politické hnutia nadväzujúce na nacizmus, nacionálny socializmus, usilujúci sa o jeho obnovu. V súčasnej dobe je na vzostupe, modernizuje metódy svojej propagácie, využíva právne kľučky, nečinnosť polície aj politikov v niektorých krajinách. Základné ciele zostávajú nezmenené: nadradenosť, likvidácia židov, rómov, černochoch, invalidov, chorých, imigrantov, homosexuálov, iných skupín a národov, až po zabratie územia a ovládnutie prírodných zdrojov. Pokiaľ im to situácia dovolí, nájdeme tam prenasledovanie až po fyzickú likvidáciu.

Na rozdiel od nacizmu u neonacizmu nie je až taká silná orientácia na pangermanizmus, nadradenosť nemeckého národa, jasne prevažuje snaha o propagáciu vzájomnej spolupráce beloškých národov.

Neonacisti odmietajú prisťahovalectvo, ktoré vinia zo zhoršujúcej sa ekonomickej situácie a nezamestnanosti. Tento názor čiastočne nachádza pozitívny ohlas medzi širšími vrstvami xenofóbne a nezamestnanosťou postihovanej verejnosti.

Treba si všimnúť jeden závažný moment vzťahujúci sa k migrácii moslimov. Militantne ladení islamisti podporujú pod vplyvom náboženstva v značnom rozsahu väčšinu myšlienok nacistov.

Neonacisti idú s dobou, prispôsobili sa mediálnej skratke, schovávajú svoju ideológiu do krátkych ľahko zapamätateľných hesiel, ktoré šíria týmto spôsobom, aby sa nedostali k súdom. Príznačné je, že na verejnosti extrémisti nenazývajú veci pravým menom. Rasizmus prezentujú ako vlastenectvo, xenofóbiu ako túžbu pre blaho národa. Agresiu proti jedincovi a skupinám interpretujú ako robenie poriadku. Rozsievanie rasovej nenávisť nazývajú národným uvedomením. Týmto spôsobom v spojení so štýlovou hudbou, módou, darí sa im osloviť čas mladej generácie.

Neonacizmus je potrebné každodenne presne pomenovávať, každodenne odmietañ i trestať. Zároveň sa musíme usilovať o slobodu, toleranciu, demokraciu a ekonomickú prosperitu.

Neonacisti modernizujú svoje pôsobenie aj na internete.

Veľký problém je súčasný hospodársky pokles. Ľudia chcú poriadok, istoty, a hlavne dobré a kvalitné vedenie. Budú chcieť označiť vinníkov recesie. Spolu s ekonomickým poklesom tak prichádza ťažká skúška všetkých demokraticky zmýšľajúcich občanov, a najmä politických elít, aby nepodliehali populizmu, ktorý vždy ponúka ľahké a rýchle riešenia. Často takéto riešenia vnášajú do spoločnosti nežiaduce disproporcie.

Fašizmus na Slovensku po roku 1945.

Krajne pravicové a fašistické neonacistické hnutia sa začali na Slovensku objavovať tesne po roku 1989. Spočiatku vychádzali z radikálneho nacionalizmu vojnového Slovenského štátu. Nenávisť voči Čechom, neskôr rasizmu namierenému predovšetkým proti rómskej populácii. Za prvú významnejšiu organizáciu v tejto časti politickej scény je bežne označované Národné socialistické hnutie Európy, ktoré vzniklo v roku 1992. V 90 rokoch vzniklo, existovalo a väčšinou aj zaniklo niekoľko ďalších malých neonacistických, alebo neofašistických či extrémistických hnutí, resp. skupín. Napríklad Klan slovenských rytierov, Slovenský národný front, Slovenský úsvit, Slovenská národná liga, Slovenská vlastenecká organizácia – garda, Biela slovenská jednota, Bojovníci keltského kríža, Slovakia hammer skinheads, SSI Group, Ženy za rišsku jednotu, Stropkovská stráž, Národná stráž ..., ale aj mnohé ďalšie.

Základom ich ideológie bol v zásade koncept národa definovaný na základe pokrvnej spriaznenosti a Európa silných národných štátov, ktoré mali fungovať vedľa seba. Kritizovali najmä multikulturalizmus, aj náboženstvo. Autonómni nacionalisti zorganizovali niekoľko demonštrácií. Obidve skupiny, Národný odpor aj Autonómni nacionalisti fungovali súčasne. No ich aktivity postupne zoslabli až zanikli. Na ich zánik malo vplyv predovšetkým vytvorenie Ľudovej strany Naše Slovensko, ktorá mnohých členov týchto organizácií vstrebala do svojich radov.

Okrem drobných a neregistrovaných hnutí vznikali aj politické strany, ktoré buď boli priamo fašistické, alebo neonacistické, alebo mali k týmto ideológiám blízko. K nim patrila aj Slovenská Ľudová strana Andreja Hlinku, ktorá sa v pôvodnom programe Slovenskej pospolitosti ostro vymedzovala voči liberálnej demokracii a žiadala nahradenie parlamentnej demokracie korporatívnym štátom.

Hlásila sa k tisícročným slovenským a slovanským tradíciám, k tomu, že je nositeľom ducha Ľudovíta Štúra a všetkých veľikánov slovenského národa. Bola proti parlamentnej demokracii a charakteristickými pre ňu boli najmä antisemitizmus, ultranacionalizmus a protimaďarská rétorika. Strana bola organizovaná na hierarchickom princípe, s vodcom na čele. Slovenská pospolitosť vydávala v rokoch 1995 až 2003 aj občasník Prúty.

Koncom roka 2004 si hnutie podalo žiadosť o registráciu na politickú stranu, ktorej Ministerstvo vnútra vyhovel a v roku 2005 ju zaregistrovalo ako politickú stranu - Slovenská pospolitosť národná strana. Členom tejto pospolitosti sa stal aj Marián Kotleba.

V marci 2006 Najvyšší súd hnutie rozpustil. Dospel k záveru, že činnosť strany je v rozpore s platnou právnou úpravou. Najkritickejším bodom bolo, že vo svojom

Ľudovom programe strana žiadala vytvorenie stavovského štátu, takže by bolo došlo k obmedzeniu volebného práva niektorých obyvateľov, a jednak k vytvoreniu nedemokratického politického systému.

Základným predpokladom bolo odstránenie starých komunistických kádrov, nepriateľov a zradcov slovenského národa a štátnosti.

Do médií sa znova dostal aj Marián Kotleba, ktorý v predvolebnom rozhovore v Slovenskom rozhlase zopakoval, že Slovenská ľudová strana vyznáva stavovský princíp, chce vybudovať nový Slovenský stavovský štát. Znamená to, že chceli, aby tomuto štátu vládli odborníci, a nie politicky dosadené figúrky.

Okrem Slovenskej pospolitosti bolo pomerne významným hráčom na radikálnej pravicovej a neonacistickej scéne Slovenské hnutie obrody. Vzniklo v roku 2005 ako občianske združenie so sídlom v Nitre. Na jeho čele stál Róbert Švec. Tento kandidoval i na funkciu prezidenta SR. V roku 2016 ohlásilo hnutie premenu na politickú stranu. Tú sa mu podarilo v máji v roku 2019 zaregistrovať. Hnutie vystupuje na prvý pohľad umiernené. Vo svojich oficiálnych stanoviskách a programe si strana dáva veľký pozor na zachovanie demokratickej fasády. Okrem iného deklaruje, že verí v štát riadený zvolenými zástupcami národa. Jeho ústrednou činnosťou boli dlhodobé kultúrne aktivity, často v spolupráci s Maticou slovenskou. Na stránkach vlastného dvojmesačníka Právo národa sa vyjadruje skepticky, žiada vystúpenie z NATO, prezentuje teórie o nebezpečenstve židovskej svetovlády, slobodomurárskych lóží, velebí vojnový Slovenský štát. Líder hnutia Róbert Švec sa preslávil výroky o optimalizácii obyvateľstva. Hovoril otvorene o tom, že po páde súčasného dekadentného režimu prebehne radikálna optimalizácia v mediálnej oblasti, aby naša mládež nevyrastala pod vplyvom úpadkovej kultúry a bulváru.

Zďaleka najvýznamnejším, a vlastne jediným relevantným neonacistickým hnutím pôsiacim na Slovensku v súčasnosti je Kotlebova Ľudová strana Naše Slovensko. Vznikla vo februári 2010 potom, čo niekoľko jej budúcich členov vstúpilo v októbri 2009 do staršej strany Priateľov piva, ktorá zmenila štatutára aj názov na Stranu sociálnej solidarity, a o pár mesiacov neskôr na Ľudovú stranu Naše Slovensko.

Kotleba pochopil, že svoje najradikálnejšie názory nemôže prezentovať oficiálne a otvorene, pretože bude mať na jednej strane problémy so zákonom a štátnou mocou a na druhej strane nepriláka dostatočný počet sympatizantov ochotných voliť extrémistické strany. V programových dokumentoch strany sa práve o nahradení parlamentnej demokracie na iný systém nehovorí.

Pri skúmaní charakteru Ľudovej strany Naše Slovensko je preto dôležité robiť rozdiel medzi oficiálnym straníckym programom a skutočnou ideológiou hnutia.

Dlhodobou zanedbávaná rómska problematika na Slovensku vyniesla ĽSNS veľa politických bodov. Najviac hlasov vo voľbách získala v okresoch, kde je rómska otázka najvyuklejšia. V jeho programe dominovali najmä dva body:

1. odstránim nespravodlivé zvýhodňovanie nielen cigánskych parazitov pred slušnými ľuďmi
2. zlepším bezpečnostnú situáciu aj v odľahlých častiach Banskobystrického kraja.

Napriek tomu, že nezískal veľa hlasov, bol ich dosť významný počet.

Základným motívom pritom bola vždy kritika súčasných pomerov, čo vyneslo neskôr Kotlebovi miesto župana v župných voľbách.

Ak chceme zaradiť ĽSNS do politologickej kategórie, je podobne ako pri iných fašistických stranách po roku 1945 potrebné robiť to s dôrazom na rozdiely medzi deklarovaným programom strany a skutočnou ideológiou, ktorou sa riadi.

Marián Kotleba po rozpustení Slovenskej pospolitosti pochopil, že ak sa chce so svojou stranou presadiť, fakľové pochody v uniformách pripomínajúcich gardistické uniformy ani snaha o zriadenie stavovského štátu či otvorene fašistická rétorika nie sú cestou do aktívnej politiky.

Fašizmus je skompromitovaný.

Termíny ako neofašizmus či neonacizmus sú politologické, nie právne koncepty.

Z právneho hľadiska je veľmi ťažké charakterizovať ideológiu hnutia a poukázať na jej dobre skrývaný fašistický či neonacistický charakter. Pri rozhodnutiach súdov zakázať či rozpustiť takéto strany sa v zahraničí bežne používajú posudky politológov a historikov, ktoré tento rozdiel pomocou svojich metodologických aparátov dokážu zachytiť a rozoznať. Podobný prístup by mal byť preto aplikovaný aj u nás. (Aktuálne sa tak stalo pri posudzovaní finančného príspevku vo výške 1488 Eur, čo bolo posúdené ako propagácia fašizmu skrytou formou).

Jednou z kľúčových tém ĽSNS od jej vzniku až dodnes je kritika systému a prezentácia samej seba ako jedinej skutočnej opozície. Členovia strany neustále hovoria o úpadku, o dekadencii, o degenerovanej dobe či prichádzajúcej kríze a pridávajú k týmto argumentom potrebu naliehavo situáciu riešiť.

Pocit naliehavosti dávať do poriadku spoločenské problémy je však typický pre propagandu všetkých politických strán.

Podľa ĽSNS prichádza dnes už aj genetický a demografický úpadok Slovenska. Svojou rétorikou strana vyvoláva pocit bezprostredného ohrozenia, strachu a nevyhnutnosti k rýchlym a radikálnym zmenám.

Neonacistický charakter Ľudovej strany Naše Slovensko potvrdzuje okrem rasizmu tiež antisemitizmus, ktorý je veľmi silným prvkom ideológie strany od počiatku jej existencie. Nesmieme zabudnúť ani na sústavné pripomínanie škodlivosti migrácie.

Na záver:

Jadrom fašistickej ideológie je mýtus o národnom znovuzrození. Fašisti sú presvedčení, že národ je tesne pred kolapsom. Veria, že kultúra je dekadentná, politici sú skorumpovaní a hospodárstvo v kríze. Sami seba vidia ako elitu, ktorá dokáže tento vývoj zastaviť, zvrátiť a všetko vyriešiť. Fašisti chcú vytvoriť nový politický, spoločenský a kultúrny poriadok postavený na iných princípoch a iných hodnotách, na akých bola postavená demokracia. Demokraciu považujú za prehnanú a nefungujúcu, hovoria o tretej ceste medzi kapitalizmom a socializmom.

Fašistickí teoretici doteraz neprinesli konkrétnu víziu, ako by mal fašistický štát vyzeráť, prípadne aká vlastne je ponúkaná alternatíva k demokracii a deklarovaná lepšia budúcnosť. V teoretickej rovine rozpracovali množstvo konceptov ako korporatívny stavovský štát. Nápady boli buď neuskutočniteľné, alebo znamenali v najhoršom konečnom dôsledku vraždenie. Keď sa fašisti dostali k moci, zo svojich vízií na ideálne usporiadanie štátu dokázali uplatniť veľmi málo.

Vytvoriť homogénny národne totalitný štát je jednoducho nemožné. Nikdy žiadnej ideológii, pripomínam, doposiaľ sa nepodarilo, a asi ani nepodariť presvedčiť o svojej správnosti absolútne všetkých príslušníkov národa. Nikdy nezíska totálnu lojalitu a entuziazmus všetkých, nikdy sa žiadnemu štátu nepodarilo, a ani nepodariť, vytvoriť národnostne alebo rasovo čisté impérium. V dnešnej dobe už pravdepodobne absolútne nie, cestovanie po celej zemeguli je technicky možné neobmedzene. Čo migrovaniu ľudí bezo sporu napomáha.

Fašizmus z tohto pohľadu bol a je nereálny projekt, ktorý nebolo možné realizovať. Napriek jeho snahám ani cestou vojny a masového vraždenia sa to, našťastie nepodarilo. Po vojne to pochopila aj väčšina fašistov. Vo vyložene fašizmu nepriateľskom prostredí, kde je demokracia hegemónom, sa museli prispôbiť. Dnes sú omnoho realistickejší, sofistikovanejší, ustúpili od snahy o dosiahnutie nereálneho národného štátu. Namiesto toho hľadajú, čo by sa urobiť dalo. Krok za krokom pripravujú pôdu pre návrat fašizmu v novom šate a inovovanej podobe. Čo sa nezmenilo je antisemitizmus, rasizmus, šovinizmus, xenofóbia, ktoré čiastočne naberali na sile.

To, čo bolo dekády času doménou malých fašistických a rasistických skupín či skupiniek prípadne neorganizovaných jednotlivcov a osamelých vlkov, sa dnes, žiaľ, často vyskytuje v bežnom každodennom jazyku ľudí. Žiaľbohu aj niektorých politikov. Mnohé z problémov, na ktoré fašisti upozorňujú, a na ktorých stavajú svoj odpor voči súčasným vládnym garnitúram, sa objavujú po celom svete, sú skutočné a reálne problémy.

V prípade Slovenska je to dlhodobo zanedbávaná rómska problematika, finančne žalostne poddimenzovaný a neefektívny vzdelávací systém, chronicky choré zdravotníctvo, ktoré si drží úroveň iba vďaka obetavosti stoviek lekárov a zdravotných sestier.

A áno, sú to aj reálne existujúce znevýhodňované skupiny, ktorým sa venujú aj výzvy ministerstva kultúry SR, čo je mimoriadne chvályhodný počin.

Uchopenie moci fašizmom bolo možné v minulosti vďaka naakumulovanej atmosfére sociálnych ekonomických a mentálnych problémov. V štátoch, ktoré sa nachádzali v kríze inštitúcií. Všade, kde bola dôvera občanov v demokraciu stratená. Čím hlbšie budú tieto problémy neriešené, tým väčšia je pravdepodobnosť, že fašizmus bude chcieť znova naberať na sile.

Štandardní politici u nás i vo svete v snahe získať čo najviac voličov nezodpovedne absorbujú aj časť radikálnej, populistickej, či priamo fašistickej agendy, čím znova posúvajú verejnú diskusiu o radikálnych riešeniach.

Nejde len o politikov, slovník bežných ľudí sa tiež mení, diskusia hlavne na sociálnych sieťach obsahuje čím ďalej tým viac rasistických xenofóbnych a nenávisťných komentárov.

Hoci fašistické strany vo všeobecnosti nie sú vo voľbách úspešné, strany iného typu, ktoré prebrali časť ich agendy zostávajúce v medziach demokracie, tešia sa pomerne veľkej obľube. Príkladom je napríklad strana Márie LePenovej vo Francúzsku, Salviniho Liga Severu v Taliansku, nemecká Alternative für Deutschland - AfD, dnes už zakázaný Zlatý úsvit v Grécku a mnoho ďalších.

Pripomínať si nebezpečenstvo a zločiny fašizmu je extrémne dôležité. Samo o sebe to však nestačí.

Musíme sa naučiť chápať čo fašizmus je, ako vzniká, ako sa dostáva k moci.

Nech fašisti sami seba nazývajú ako chcú, nakoniec vždy sa ukáže kto a akí sú. Spoznávať tieto znaky a odkrývať ich zámery je jedným z hlavných poslání Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov.

Použitá literatúra:

Jakub Drábik – Fašizmus, články a príspevky autora do periodík.

Kolektív: Dejiny Slovenského národného povstania.

Peter Šumichrast a kol.: Slovensko proti fašizmu na strane demokracie.

Časopis: Studia Politica Slovaca.

Časopis: Pamäť národa

Druhá svetová vojna očami rodákov obce Zemplínska Teplica

Autor: Š. Doboš, Žiak 9.ročníka ZŠ Zemplínska Teplica.

Hrôzy druhej svetovej vojny prežili aj občania v Zemplínskej Teplici. V roku 1943 nemecké velenie zažívúc rozhodujúcu porážku pri Leningrade začalo budovať opevnenie chcejúc tak zabrániť víťaznému postupu sovietskych vojsk, ktoré oslobodzovali postupne dedinu za dedinou a blížili sa ku Karpatom. Sovietske vojská postupovali od Krosna a zastavili sa 20.9.1944 pri Dukelskom priesmyku, kde si Nemci vybudovali silné opevnenia. Celá oblasť Dukelského priesmyku bola zamínovaná.

Sovietske vojská postupovali k slovenským hraniciam a po ťažkých bojoch s nepriateľom 6.10.1944 vstúpili na územie Slovenska. Bola to najkrvavejšia operácia v druhej svetovej vojne. Nemecké velenie vidiac, že sovietsko-československé jednotky prerazili opevnenie prinútili miestne obyvateľstvo z dedín Zemplínska Teplica, Veľké Ozorovce, Zbehňov a iné kopať a vymeriavať strategické vojenské body - zákopy. Spomínané obce kopali zákopy na Dargove. V našom chatári sa kopali zákopy pod Ugromom, kde bola vybudovaná aj pozorovateľňa pre nemecké veliteľstvo. Asi sedem týždňov pred príchodom fronty do oblasti Dargova vyhlásili pre mieste obyvateľstvo susedných dedín ultimátum, aby sa obyvateľstvo týchto dedín behom 24 hodín vysťahovali z obcí, lebo tieto obce budú úplne vypálené. K večeru násilným spôsobom prinútili obyvateľstvo, aby sa zaradilo do kolóny. Asi 500 povozov z okolitých obcí tiahlo smerom na Lemešany. Kto mal povoz, zobral so sebou čo sa dalo, rodinu a šli. Tí, čo povozy nemali, na vozíkoch alebo len s deťmi na rukách postupovali. Kolónu sprevádzali nemeckí vojaci na koňoch a nechýbali ani údery jazdeckých bičov, keď niektorí pre únavu už nevládali. Poniektorí v noci putekali a našli prístrešie v dedinách napríklad Košické Olšany, Košická Polianka, Varhaňovce, Myšľa, Bohdanovce, Rákoš, Bologda, Čížatice a Slanská Huta. Ani tu neboli v bezpečí, pretože ich prenasledovali maďarskí žandári, prečo nebojujú proti Rusom. Časť obyvateľstva Zemplínskej Teplice odoprela opustiť obec. Rozhodli sa radšej

pre úkryt v lesoch, kde si vykopali bunkre a v nich sa ukrývali. Najviac občanov bolo ukrytých pozdĺž rieky Helmec. Keď sa Nemci dozvedeli, že časť obyvateľstva sa skrýva v lesoch, a že časť sa vrátila do dediny, pod hrozbou vyhánali ľudí. Kde bolo najvhodnejšie miesto pre úkryt, ľudia si ich kopali. Najviac úkrytov bolo v Jaruhe, pri starom cintoríne, ktoré sú už zasypané. Aj na Bagote bolo vybudovaných šesť úkrytov. Dnes sú už tiež zasypané. Aj v potoku, ktorý tečie Hejčou, sú vykopané úkryty v skale, ktoré sú aj dodnes čiastočne zachované. Iniciátorom stavieb úkrytov bol Juraj Filo. Veľa ľudí našlo úkryt pred Nemcami v sklepevej pivnici, kde toho času býva Sabol Michal.

27.11.1944 prišli do našej obce Nemci a všetci občania museli evakuovať z dediny. Občania našej obce evakuovali do okolitých dedín. Ostatní občania sa stiahli do lesa. Pri evakuácii boli niektorí občania z našej zranení a niektorí vo vojne stratili aj to najdrahšie – svoj život. Keď Nemci prinútili obyvateľstvo evakuovať, v celých krídloch odvádzali dobytok a iné hospodárske zvieratá. Do sliepok strieľali z dlhej chvíle aby si potrénovali, či nezabudli strieľať. Všetkých psov v dedine vystrieľali, aby bolo ticho. Fronta sa blížila, okolité obce horeli a na oblohe bolo vidieť neopísateľne strašnú červenú čiaru, ktorá dávala predzvesť k tomu, že fronta je v blízkosti. Najhoršie zo všetkých susedných obcí boli na tom Malé Ozorovce, Nemci vypálili celú dedinu, ostali len tri domy. V Zemplínskej Teplici viac ako polovica domov ľahla popolom. Mnohé domy boli rozbité. Koncom novembra a začiatkom decembra bolo počť smerom od Sečoviec dunenie ruských kaľuší. Konečne po ťažkých dňoch strádania a utrpenia vstúpili na pôdu obce sovietske vojská dňa 19. decembra 1944. Sovietska armáda prišla do našej obce smerom od Trebišova. Po príchode sovietskych vojakov do obce, naši občania ich vítali s radosťou. Od radosti plakali o objímali sa. Chýr o príchode Sovietskej armády do obce sa rýchle rozniesol a občania, ktorí boli evakuovaní v lese, sa rýchlo vracali domov. Vracajúci sa občania nenašli doma takmer nič, dobytok bol pozabíjaný, sýpky prázdne, domy vypálené. Sovietske vojská sa v obci zdržali 4-5 týždňov. Sovietske vojská sa v obci zdržali pomerne dosť dlho preto, že v Slanci, ktorý je od obce vzdialený 9 kilometrov, boli Nemci dobre opevnení, mali dobrý výhľad, ktorý bránil sovietskym vojakom preraziť obranu nemeckých vojsk. Nakoniec sa však sovietskym vojakom podarilo Nemcov poraziť. Ustupujúci fašisti pomínovovali lesy a okolie obce Zemplínska Teplica. Keďže u občanov, ktorí sa vracali domov bol nedostatok potravín a šatstva, odchádzali za obživou do lesa, aby to, čo tam nechali doniesli domov a zabezpečili živobytie pre svoju rodinu, niektorým občanom sa to stalo osudným a z lesa sa vrátili bez niektorých končatín a niektorí sa už nikdy nevrátili. Ján Abrinko stratil takto obidve nohy, taktiež Kováč Andrej- Zázrak a Harčar Andrej stratili nohy. O život prišli Babuško Andrej a Micák Michal, ktorého mŕtve telo pozbierali až na jar 1945. Občania a samotní príbuzní sa báli ísť po neho, pretože lesy boli zamínované a báli sa o vlastné životy.

V auguste roku 1944 vypuklo v Banskej Bystrici SNP. Vzhľadom na to, že ohnisko SNP bolo od našej obce značne vzdialené, pomerne málo občanov v obci vedelo o SNP. Iba občania, ktorí slúžili v Slovenskej armáde vedeli o povstaní a niektorí sa aj priamo zúčastnili. Po potlačení SNP, niektorí sa vrátili domov a niektorí boli zajatí a odvezení do Nemecka. Domov sa vrátili až po oslobodení našej vlasti.

Bunkre v lese nad Dargovským priesmykom

75. VÝROČIE VÍŤAZSTVA NAD FAŠIZMOM.

ÚVAHA

Juliána Kučeráková, žiačka 9.A triedy
Základná škola, Komenského 3, 900 27 Bernolákovo

Fašizmus. Toto slovo je známe po celom svete, myslím, že každý ho už počul. Ale vieme vlastne, čo znamená? Odborná definícia znie: **forma radikálneho autoritatívneho nacionalizmu vyznačujúca sa obsesívnymi predstavami o rozklade spoločnosti, dekadencii a o národnom potupení, snažiaca sa o dosiahnutie národného znovuzrodenia**. Fú, asi ste sa stratili pri treťom slove. Teda ja áno.

Chceme od mladých ľudí, aby sa zaujímali o históriu a desivú vojnu, ale myslím si, že niektorí ľudia tomu ani sami celkom nerozumejú. Preto nie sú na mieste definície na 10 riadkov, ale pravdivé a odžité skúsenosti ľudí, ktorí si tú hrôzu zažili sami. Aj keby som sa akokoľvek snažila, úplne to nemôžem pochopiť, pretože som to nezažila. Práve preto je potrebné sa o takýchto témach rozprávať so starými či prastarými rodičmi, ktorí si tým celým prešli. Z rozprávania vieme, že 2. svetová vojna bola neskutočne tvrdá a nekompromisná, zanechala za sebou tisícky, ba až milióny mŕtvych. Množstvo obetí zahynulo v koncentračných táboroch, kde ľudia týrali, držali ich o hlade, o smäde, zatvárali ich do plynových komôr,...

Ale toto všetko ste už asi počuli. Ale pýtam sa, prečo? Prečo a ako niekto mohol dovoliť činiť takéto zverstvá?! Len preto, že sa mu nepáčila nejaká národnosť, príp. menšina alebo skupina? Veď každý sme si predsa rovný, aspoň by to tak malo byť, tak prečo sa považovať za nadradeného nad ostatných? Načo sláva a bohatstvo, ak nie je vysporianý vlastný, vnútorný svet? Myslím si, že práve preto vznikajú všetky vojny, pretože ľudia nemajú vysporiadané vzťahy, svoj osobný život a majú množstvo problémov. Ale to sa netýka iba 2. svetovej vojny, spory a hádky tu boli, sú a budú stále. A ľudia odjakživa túžia po sláve a bohatstve.

Pokiaľ nechceme, aby sa história opakovala, musíme podľa mňa začať každý od seba. Každý by sme mali riešiť najskôr svoje problémy, až potom sa pozerať na druhých. Neposudzovať len podľa iného vzhľadu, farby pleti či náboženstva... Veď to je predsa absurdné, aj keď sme vzhľadom alebo názormi iní, mali by sme sa

tolerovať a snažiť sa spolu vychádzať. Ba práve preto! Veď aké by to bolo, keby boli všetci rovnakí a mysleli by si to isté?! To by bola nuda, nemyslíte? Nehľadajme rozdiely, hľadajme veci, ktoré nás spájajú. Veci, s ktorými môžeme spraviť svet o čosi lepším.

Keby skúsili takto rozmýšľať ľudia v 2. sv. vojne, myslím, že by to nedopadlo tak, ako to dopadlo. Ale ľudia sa častokrát nevedia dohodnúť a slovo kompromis pre nich nič neznamená. Zdá sa mi, že si stále chceme presadzovať len svoj názor a ten druhý nás nezaujíma. Práve preto je podľa môjho názoru veľmi dôležitá komunikácia. Toto umenie mnohí vôbec neovládajú a asi nikto ju neovláda úplne dokonale. Problémy sa predsa dajú riešiť aj kultivovanou komunikáciou a vďaka nej sa dá dospieť aspoň k čiastočnej dohode. Som toho názoru, že keby sme sa vo vojne snažili komunikovať a viac sa bránili, nemuselo to mať také brutálne následky. Ale viem, že historici nemajú radi slovo keby, je to len môj názor.

Na druhej strane neviem, ako a či by bola na tom Slovenská republika. Z nemeckých archívov vieme, že ich plány s nami boli buď úplná asimilácia (prispôsobenie sa nás im), alebo podriadenie sa na najnižšiu úroveň. Keby neskončil fašizmus, ktovie, či by SR vôbec ešte existovala. Preto je veľmi dôležité pripomínať si túto udalosť oslobodenia spod fašizmu. Môžeme byť vďační za to, že máme demokratický štát, slobodnú možnosť vyjadriť sa aj presadzovať svoje názory a nie sme utláčaní druhými štátmi. To je veľká výsada!

Nezabúdajme na to a mementom nech nám sú milióny obetí a zničených životov. Som presvedčená, že keď každý začneme od seba a nebudeme posudzovať druhých ľudí, môžeme zmeniť svet k lepšiemu. Alebo ho aspoň ešte nezhoršovať.

Vladimír **KOMPÁNEK** - Ferdinand **MILUČKÝ**
Pomník SNP v Ilave, bronz 1959

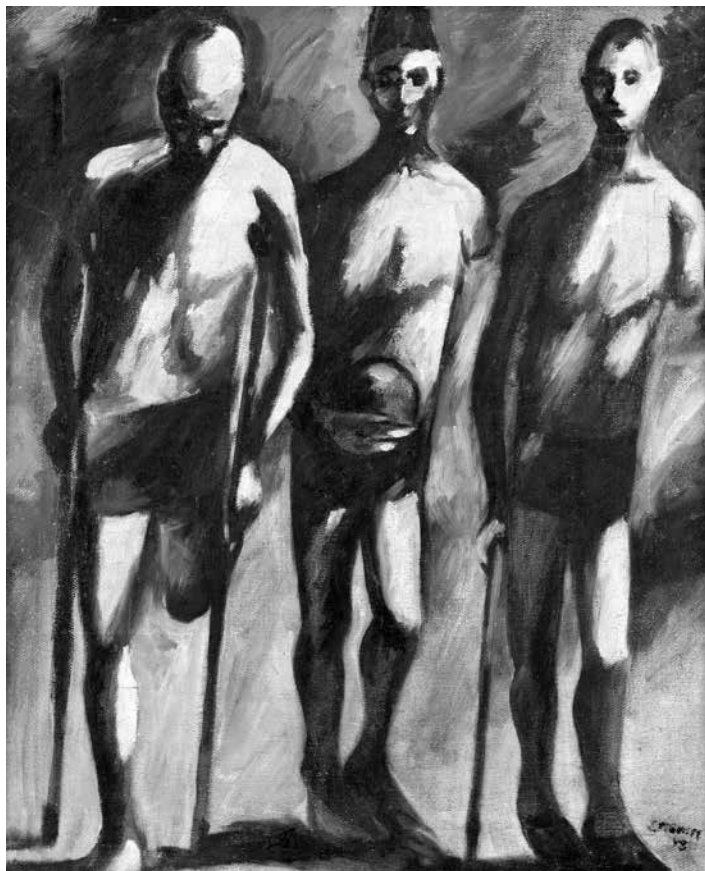
Klára **PATAKI**
Ústredná plastika Pamätníka SNP v Nemeckej, bronz 1960-61

Tibor **BARTFAY**
Súsošie na Pamätníku Sovietskej armády na Slavíne v Bratislave, bronz 1959

Arnold (Peter) **WEISZ-KUBÍNČAN**
Protest, kresba tušom 1943-44

Eugen **NEVAN**
Bojovníci "tisícročnej ríše", olej 1943

Tibor **BARTFAY**
Fašizmus eposid 1979

Rudolf **PRIBIŠ**

Pamätník sovietskej armády, Dolný Kubín - travertín-hydonárium 1965

Alexander **TRIZULJAK**, Juraj **HOVORKA** a Teodor **BANÍK**
Sochárska realizácia originálu ústrednej plastiky, Slavín - Bratislava 1958-59

Alexander **TRIZULJAK**

Víťazstvo - ústredná plastika pylóna Pamätníka Sovietskej armády
na Slavíne v Bratislave - bronz 1959

Jevgenij **VUČEŤIČ**
Ústredná plastika vojaka osloboditeľa na pamätníku-cintoríne
Sovietskej armády v Treptowe v Berlíne - bronz 1949